

Üniversite Öğrencilerinin COVID-19 Hakkındaki Bilgi, Tutum, Davranışları ile Algılanan Stres Düzeylerinin Değerlendirilmesi

*Bircan ULAŞ KADIOĞLU ** Pınar SOYLAR ***Gülşen GÜNEŞ

Öz

COVID-19 ve benzeri salgınlarda salgın yönetimini kolaylaştırmak için, öncelikli olarak sağlık çalışanlarının korunmasına ve güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu çalışmada Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin COVID-19 salgını sürecinde bilgi, tutum ve davranışları ile pandeminin neden olduğu stresi algılama düzeyleri araştırıldı. Veriler çevrim içi anket yolu ile toplandı. Ankette öğrencilerin COVID-19 hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarını değerlendiren sorularla birlikte Algılanan Stres Düzeyi Ölçeği kullanıldı. Yaş ortalaması $21,2 \pm 2,2$ yıl olan öğrencilerin %79,4'ü kız öğrencidir. COVID-19'a yönelik bilgi sorularına verilen doğru yanıtlar %73,9 ile %99,2 arasında değişmektedir. Tutum ve davranışlarının iyi düzeyde olduğu saptandı. Algılanan stres düzeyi düşük olmakla beraber kız öğrencilerin stres düzeyi erkeklerden yüksek bulundu. Sağlık personeli olmaya aday öğrencilerin, salgından kaynaklanan stres düzeylerinin düşük, salgın hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarının iyi düzeyde olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: COVID-19, bilgi, tutum, stres

Assessment of University Students' Knowledge, Attitudes, Behaviors about COVID-19 and The Perceived Stress Level

Abstract

Healthcare workers need to be protected and empowered primarily to facilitate epidemic management in COVID-19 and similar outbreaks. In this study, we aimed to investigate the knowledge, attitude and behavior of students studying in the health sciences during the COVID-19 outbreak and the stress perception levels caused by the pandemic. Data were collected through an online questionnaire. The Perceived Stress Level Scale was used in the questionnaire along with questions evaluating students' knowledge, attitudes and behaviors about COVID-19. The mean age is 21.2 ± 2.2 years and %79.4 of the students are female. Correct answers of knowledge questions for COVID-19 ranged from %73.9 to %99.2. Attitudes and behaviors were found to be good. Although the perceived stress level was low, the stress level of female students was higher than that of males. It can be said that the students who are candidates to be health personnel have low stress levels due to the epidemic, but their knowledge, attitude and behaviors about the epidemic are good.

Key words: *COVID-19, knowledge, attitude, stress*

Geliş Tarihi: 27/09/2020

Kabul Tarihi: 21/02/2021

GİRİŞ

COVID-19, yeni bir koronavirüsün neden olduğu bir akut solunum yolu hastalığıdır. 31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaleti, Wuhan şehrinde etiyojisi bilinmeyen pnömoni vakaları bildirilmiştir. 30 Ocak 2020 tarihinde, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) COVID-19 salgınını uluslararası önem taşıyan bir halk sağlığı acil durumu olarak ilan etmiş ve Mart 2020'de, durumun ciddiyetini vurgulamak ve tüm ülkeleri enfeksiyonu tespit etmek ve yayılmayı önleme noktasında harekete geçirmek amacıyla salgını pandemi olarak nitelendirmiştir (Centers for Disease Control and Prevention 2020, T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Rehberi, Güner ve ark. 2020).

Koronavirüslerin insanlarda bulunan, insandan insana kolaylıkla bulaşan alt tipleri olduğu gibi hayvanlarda saptanan birçok alt türü de mevcuttur. İnsandan insana, enfekte bireylerin öksürük ve hapşırması sonucu damlacık yoluyla bulaştığı bilinmektedir. Tüm yaşlarda COVID-19 görüldüğü bildirilmiş ancak enfeksiyonun fatalitesinin 60 yaş üstü grupta her on yaşta giderek arttığı (%3'ten %14'e) saptanmıştır. Enfeksiyonun şiddeti, asemptomatik ya da hafif seyirli enfeksiyondan daha ciddi enfeksiyon tablosuna kadar değişiklik göstermektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Rehberi, Ergör 2020). En yaygın görülen belirtileri ateş, öksürük, yorgunluk, kas ağrısı ve nefes darlığıdır (The Novel Coronavirus Pneumonia Emergency Response Epidemiology Team 2020). Bazı hastalarda ağrı, burun tıkanıklığı, burun akıntısı, boğaz ağrısı veya diyare görülebilmektedir. Şimdiye kadar görülen vakaların %80'inde hastalığın hafif bulgularla geçirildiği, %20'sinin hastane bakımına gereksinim duyduğu ve %5'inin de yoğun bakım şartlarında takip edilmesi gerekliliği bildirilmiştir (Ergör 2020).

Henüz onaylanmış tedavisi olmayan COVID-19'da, toplumdaki yayılmayı önlemek hastalığı kontrol için çok önemlidir. Enfekte bireylerin büyük çoğunluğunun asemptomatik olarak hastalığı geçirmesi enfeksiyonun daha hızlı bulaşmasına ve vakaların toplumda daha çok artmasına neden olmaktadır. Enfeksiyon etkeninin bu özelliği salgının kontrolünü güçleştirmektedir. Toplumları ilgilendiren sağlık olaylarında alınan tedbirlerin bazıları direk bireylere yönelik olmayıp toplum yararındadır. Bu nedenle okul ve işyerleri kapatılmış, toplu etkinlikler ertelenmiş ve karantina kararının alınması kaçınılmaz olmuştur (Bulut 2020, Ergör 2020).

Salgın sürecinde toplumun genelinde yaşanan korku ve kaygı, insanların ruh sağlığı üzerinde yıkıcı etkiler yaratabilir. Üniversite öğrencilerinin pandemi hakkındaki bilgi ve kaygı düzeylerini araştıran bir çalışmada COVID-19 hakkında daha düşük bilgi düzeyi ve daha yüksek kaygı düzeyi, hastalığın küresel bir komplonun parçası olduğu inancı ile ilişkili bulunmuştur (Sallam ve ark. 2020). Çin'de 7236 birey üzerinde yürütülen web tabanlı bir çalışmada, Çin halkında kaygı düzeylerinin yüksek olduğu ve uyku kalitelerinin düşük olduğu saptanmıştır. Kaygı belirtileri, 35 yaş altı gençlerde, salgını düşünmek için çok fazla zaman harcayan insanlarda ve meslek grupları arasında sağlık çalışanlarında yüksek bulunmuştur (Huang ve ark. 2020).

İnsanların kontrol önlemlerine uyması salgına ilişkin bilgi, tutum ve davranışlarından etkilenmektedir (Zhong ve ark. 2020). Nitekim 2003 yılında yaşanan SARS salgınında bireylerin bilgi, tutum ve panik seviyelerinin hastalıkla mücadelede önemli olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda bilgi, tutum ve davranışların virüsün yayılımını kontrol etmede de önemlidir (Person ve ark. 2020).

Sağlık personeli olmaya aday bireylerde COVID-19 hakkındaki bilgi, tutum ve davranışların belirlenmesi ortaya çıkan stresle baş etmelerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin COVID-19 konusundaki bilgi, tutum ve davranışları ile pandeminin neden olduğu stresi algılama düzeylerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Tanımlayıcı türde olan bu araştırma 01-07 haziran 2020 tarihlerinde Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinde yürütülmüştür. Fakülteye kayıtlı 559 öğrencinin tamamı araştırma kapsamına alınmıştır. Tüm öğrencilerin telefon numaraları ve e-posta adresleri elde edilmiştir. Öğrencilere microsoft form uygulaması kullanılarak araştırmacılar tarafından geliştirilen bir elektronik anket gönderilmiştir. Anketi 238 öğrenci eksiksiz bir şekilde yanıtlamıştır.

Araştırmacılar tarafından literatür taraması yapılarak geliştirilen anket formu öncelikle 10 öğrenciye gönderilmiştir. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra araştırma grubunu oluşturan öğrencilere anketin bulunduğu adres e-postalar ve WhatsApp grupları aracılığıyla gönderilmiştir. Yaklaşık 6 dakikada tamamlanan elektronik anketi katılımcıların doldurmaları için bir hafta süre verilmiştir. Araştırmaya dahil edilme kriterleri; araştırmaya katılmaya gönüllü olmak ve 18 yaş üstü olmak, anketi eksiksiz doldurmak olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Form ve Araçları

Araştırmanın verileri çevrimiçi (on-line) olarak hazırlanan ve gönderilen anket formu ile toplanmıştır. Anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. Ankette araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan ‘Genel Bilgi Formu’ ve ‘Algılanan Stres Düzeyi Ölçeği (ASÖ-10)’ yer almaktadır.

Genel Bilgi Formunda öğrencilerin bazı sosyo-demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, yaşanılan yer) ilişkin sorular ile birlikte son bir aydaki iştah durumu, fiziksel aktivite ve uyku durumundaki değişiklikleri değerlendiren sorular, COVID-19’a yönelik bilgi, tutum ve davranış soruları bulunmaktadır. COVID-19 'un klinik ve toplum yönetimi yönergelerine uygun, literatür taraması ile araştırmacılar tarafından geliştirilen ankette bilgi düzeyini saptamaya yönelik 10 madde içeren bir tablo hazırlanmıştır. Bilgi soruları doğru ve yanlış şeklinde katılımcılar tarafından yanıtlanmıştır. Her bir doğru cevap için 1 puan, her yanlış cevap için 0 puan verilerek toplam bilgi puanı hesaplanmıştır.

Anket formunda davranışa yönelik üç ve tutuma yönelik dört soru vardır. “COVID-19 salgın döneminde kalabalık yerlere gitme”, “evden çıkarken maske takma”, “enfeksiyondan korunmak için gıda takviyesi alma” gibi davranışı saptamaya yönelik davranış değerlendiren sorularla birlikte “COVID-19'a yakalanmaktan korkma”, “COVID-19’un kontrol altına alınacağına ve bu savaşın kazanılacağına inanma” gibi tutumları saptamaya yönelik sorular sorulmuştur.

Anketin ikinci kısımda Algılanan Stres Düzeyi Ölçeği (ASÖ-10) yer almaktadır. Türkçe ASÖ, insanların öznel stres algılarını ölçmek üzere kullanılabilecek nitelikte geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracıdır. ASÖ kişinin hayatındaki birtakım durumların ne derece stresli algılandığını ölçmek için tasarlanmış 5’li Likert tipi ölçektir. Algılanan stres düzeyi ölçeğinde son bir ay içerisindeki duygu ve düşüncelerle ilgili 14 soru yer almaktadır. Ölçeğin 14 maddelik uzun formunun yanı sıra 10 ve 4 maddelik olmak üzere iki formu daha bulunmaktadır. ASÖ’nün hem uzun hem de kısa formunun yüksek düzeyde güvenilir ve geçerli olduğu gösterilmiştir. Türkçe ASÖ-14, ASÖ-10 ve ASÖ-4’ün iç tutarlık katsayıları sırasıyla 0.84, 0.82 ve 0.66; test-tekrar-test güvenilirlik katsayıları ise sırasıyla 0.87, 0.88 ve 0.72 olarak hesaplanmıştır (Eskin ve ark. 2013).

Bu çalışmada 10 maddelik kısa form kullanılmıştır. ASÖ-10 ölçeğin iki alt boyutu bulunmaktadır. İlk alt boyut “stres/rahatsızlık algısı” ve ikinci alt boyut “yetersiz özyeterlik algısı”dır. İlk alt boyut 6

sorudan ikinci alt boyut ise 4 sorudan oluşmaktadır. ASÖ-10'nun puanları 0 ile 40 arasında değişmektedir. Yüksek puan kişinin stres algısının fazlalığına işaret etmektedir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS 21 (Statistical Package of Social Science) programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluk testi Kolmogorov Smirnov testi ile yapılmış olup normal dağılıma göstermeyen değişkenlerin analizinde Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Kategorik veriler frekans ve yüzde olarak verilmiştir. Sonuçlar %95'lik güven aralığında, anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

Etik Açıklamalar

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 15.05.2020 tarihinde Etik Kurul Onay Belgesi (karar sayısı: 2020/19/1) ve Sağlık Bakanlığında Bilimsel Araştırma Başvuru onayı 18.05.2020 tarihinde alınmıştır.

BULGULAR

Yaş ortalaması $21,2 \pm 2,2$ yıl olan 238 öğrencinin %79,4'ünü ($n=189$) kız öğrenciler oluşturmaktadır. Okulların tatil edilmesi ve sonrasında uzaktan eğitimle devam eden süreçte alınan tedbirlerle başlayan kısıtlılıkların yaşandığı sosyal izolasyon günlerinde ortalama $4,92 \pm 1,6$ kişi bir arada yaşamaktadır ve öğrencilerin yarıdan fazlası (%53,4) Akdeniz bölgesinde ikamet etmektedir (Tablo 1). Sosyal izolasyon günleri devam ederken özellikle son bir aydır, öğrencilerin %42,9'u iştahının arttığını, %84,9'u fiziksel aktivite düzeyinin azaldığını, %72,7'si uyku süresinin arttığını ifade etmiştir (Tablo 2).

Öğrencilerin COVID-19'a yönelik bilgi düzeyini saptamaya yönelik sorulara verilen yanıtlar Tablo 3'te gösterilmiştir. Öğrencilerin en fazla doğru yanıt (%99,2) verdiği soruların başında "COVID-19 enfeksiyonunu önlemek için, bireyler kalabalık yerlere gitmekten ve toplu taşıma araçlarından kaçınmalıdır" ile "COVID-19 virüsü bulaşmış biriyle temas eden kişiler derhal uygun bir yerde izole edilmelidir. Genel olarak, gözlem süresi 14 gündür." gelmektedir. COVID-19'a yönelik bilgi sorularına verilen doğru yanıtlar %73,9 ile %99,2 arasında değişmektedir. Bilgi puanları ortalaması $9,18 \pm 1,17$ 'dir. Kızların puan ortalamaları ($9,25 \pm 1,05$) ile erkeklerin puan ortalamaları ($8,90 \pm 1,56$) arasında ki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,067$).

Bilgi kaynaklarına yönelik sorulara verilen yanıtların dağılımı ŞEKİL 1' de gösterilmiştir. (Birden fazla işaretleme yapılmıştır.) Öğrencilerin COVID-19 hakkında ki bilgi kaynaklarına bakıldığında ilk sırada televizyon (%25), ikinci sırada sosyal medya (%21) yer almaktadır. Diğer kaynaklar sırasıyla; internet siteleri (%19), konunun uzmanları (%17), bilimsel yayın (%11), gazete, dergi (%6), ve diğer kaynaklar (%2)'dir.

Öğrencilerin COVID-19'a yönelik tutum ve davranışlarını saptamaya yönelik sorulara verilen yanıtlar Tablo 4'te gösterilmiştir. Öğrencilerin %89,9'u kalabalık yerlere gitmediğini, %92'si evden ayrılırken maske taktığını ve %89,5'i COVID-19 enfeksiyonundan korunmak için herhangi bir gıda takviyesi, vitamin, mineral ya da probiyotik kullanmadığını belirtmiştir.

Pandemi sürecinde enfekte olmaktan korkan öğrencilerin oranı %72,3'ü iken bu süreçte aile bireylerinin enfekte olmasından korkan öğrencilerin oranı %87,4'tür. COVID-19'un nihayetinde başarıyla kontrol edileceğine ve Türkiye'nin COVID-19 virüsüne karşı savaşı kazanacağına inanların oranları sırasıyla %87,4 ve %91,6'dır.

ASÖ ölçeğinde son bir ay içerisindeki duygu ve düşüncelerle ilgili sorular yer almaktadır. Bu sorulara verilen yanıtlara göre alınan puan ortalaması $18,38 \pm 4,49$ 'dur. Kızların puan ortalamaları ($18,86 \pm 4,27$) erkeklerin puan ortalamalarından ($16,51 \pm 4,88$) yüksek olup fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,006$). ASÖ alt boyutları açısından incelendiğinde, öğrencilerin algıladıkları stres düzeyleri boyutlar açısından bir takım farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Tablo 6'da Algılanan Stres Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan yetersiz öz yeterlik algısı ve stres/rahatsızlık algısı alt boyutlarından aldıkları puanlarının karşılaştırılması için uygulanan Mann-Whitney U testinden elde edilen bulgular gösterilmiştir. Kız öğrenciler ölçeğin stres/rahatsızlık alt boyutundan $11,55 \pm 3,43$ puan, erkek öğrenciler ise $9,84 \pm 3,93$ puan almıştır. Erkek öğrencilerin stres/rahatsızlık alt boyutu puanları kız öğrencilerden daha düşük bulunmuştur. Kız ve erkek öğrencilerin stres/rahatsızlık alt boyutu puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,006$).

Bilgi sorularına verilen yanıtlara göre alınan puanlar ile öğrencilerin algılanan stres düzeyi ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur ($p=0,763$).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Sağlık Bilimleri öğrencilerinin sosyal izolasyon günlerinde COVID-19 salgınına yönelik bilgi, tutum ve davranışları ile algıladıkları stres düzeyleri çevrimiçi uygulanan anket ile saptanmıştır. Sosyal izolasyon günlerinde öğrencilerin %42,9'u iştahının arttığını, %84,9'u fiziksel aktivite düzeyinin azaldığını, %72,7'si uyku süresinin arttığını ifade etmiştir. Hem kızların hem de erkeklerin çoğunluğunun fiziksel aktivite düzeyleri azalırken, uyku süreleri artmıştır. Uykunun birçok sosyal faktörden etkilendiği bunların başında stres ve anksiyetenin geldiği yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (Xiao ve ark. 2020). Karantina önlemleri nedeniyle ev dışında geçirilen sürenin kısıtlanması fiziksel aktivite düzeyini azaltmıştır (Stanton ve ark. 2020). Çalışma hayatının sınırlandırılması, evde geçirilen sürenin artması ve salgınla ilgili haberlerle sürekli meşgul olmak beraberinde can sıkıntısı ve bu sıkıntılı durumunun yarattığı aşırı kalorili yiyeceklerle beslenme isteğini ortaya çıkarmıştır (Di Renzo ve ark. 2020). Başka bir çalışma ise bireylerin bu süreçteki uyku süreleri, fiziksel aktivite ve kilo alımlarının birbiriyle ilişkisini ortaya koymuştur (Zachary ve ark. 2020).

Mumbai'de COVID-19 hastalığı ve buna bağlı enfeksiyon kontrol uygulamaları hakkındaki farkındalığı değerlendirmek amacıyla sağlık profesyoneli ve öğrencileri (tıp, diş hekimliği, hemşirelik ve fizyoterapi) ile bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonuçları, tüm gruplar için genel farkındalık düzeyinin yeterli olduğunu ve katılımcıların %71,2'sinin doğru cevapları verdiğini göstermiştir (Modi ve ark. 2020). Yapılan başka bir çalışmada, bireylerin COVID-19'a yönelik bilgi, tutum ve davranışları incelenmiş ve bilgi anketinin genel doğruluk oranı %90 olarak saptanmış. Katılımcıların %98,0'ı son günlerde dışarı çıkarken maske taktığını belirtmiş (Zhong ve ark. 2020).

İran'da mevcut salgında hemşirelerinin COVID-19 hakkındaki bilgi ve kaygılarının değerlendirilmesi amacıyla yapılan bir çalışmada hemşirelerin yarısından fazlasının (%56,5) COVID-19'un kaynakları, bulaşma yolu, belirtileri, bulguları, prognozu, tedavisi ve mortalite oranı hakkında iyi bilgiye sahip olduğu saptanmıştır (Nemati ve ark. 2020). Hindistan'da altı Tıp Fakültesinden 616 üniversite öğrencisi ile yürütülen bir çalışmada çoğu tıp öğrencisinin COVID-19 enfeksiyonunun temel özelliklerinin farkında olduğu belirlenmiştir (Vishwesh ve ark. 2020). COVID-19 salgın süresince 662

Hintli bireyle yapılan çalışmada katılımcıların salgının yayılma şekli, belirtileri konusunda orta düzeyde, önleyici tedbirler hakkında ise yeterli farkındalığa sahip olduğu görülmüştür (Roy ve ark. 2020). Araştırmamızda bilgiye yönelik sorulara doğruluk oranları oldukça yüksek olup doğru yanıt oranları %73,9 ile %99,2 arasında değişmektedir.

Çalışmamızda öğrencilerin salgına yönelik davranışlarının iyi düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Maske takma ve kalabalık yerlere gitmeme gibi davranışları sergilediklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin çoğunlukla bu süreçte gıda takviyesi kullanmadığı da tespit edilmiştir. COVID-19 sürecinde beslenme konusunu ele alan bir çalışmada gıda takviyelerinin hasta ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmesinden bahsedilmiş, sağlıklı bireyler için herhangi bir öneride bulunulmamıştır (Barazzoni ve ark. 2020). Araştırmamızda öğrencilerin hastalıkla mücadele konusunda tutumlarının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Sağlamlık ve arkadaşlarının çalışmasında katılımcıların olumlu tutum ve davranış sergiledikleri belirtilmiştir (Saglain ve ark. 2020). Endonezya’da üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada salgına karşı tutum ve davranışlarının olumlu olduğu sonucuna varılmıştır (Saefi ve ark. 2020). COVID-19 bilgisini geliştirmeyi amaçlayan sağlık eğitim programlarının, salgının hızlı yükseliş döneminde Çinli bireylerin iyimser tutumlar sergilemelerine ve uygun davranışları sürdürmelerine yardımcı olduğu değerlendirilmiştir (Zhong ve ark. 2020).

Hemşirelerin salgın sürecindeki bilgi kaynakları Dünya Sağlık Örgütü ve Sağlık Bakanlığı (%55,29), sosyal medya uygulamaları (%48,23) ve medya (%42,35) olarak sıralanmıştır (Nemati ve ark. 2020). Başka bir çalışmada düzenli olarak COVID-19 hakkında bilgi edinmek amacıyla birincil kaynak olarak tıp dergilerinin sosyal medya hesaplarını takip ettikleri belirtilmiştir (Vishwesh ve ark. 2020). Bu çalışmada öğrencilerin COVID-19 hakkında ki bilgi kaynaklarına bakıldığında ilk sırada televizyon (%25), ikinci sırada sosyal medya (%21) ve üçüncü sırada internet siteleri (%19) yer almaktadır. Sağlıkla ilgili konuların takibinde ilgili uzmanların sosyal medya hesaplarının takibi diğer çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da ilk sıralarda yer almaktadır.

Salgın sadece bireylerde enfeksiyona bağlı ölüm riski değil, aynı zamanda alınan toplumsal önlemlerin yarattığı psikolojik baskıyı da beraberinde getirmektedir. Salgın sürecindeki karantina önlemlerinin psikososyal etkilerini araştıran bir çalışmada karantina önlemlerinin stres, öfke, anksiyete, yalnızlık gibi olumsuz psikososyal sonuçlarla arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (Rohr ve ark. 2020). Üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerinin araştırıldığı bir çalışmada salgın nedeniyle üniversite öğrencilerinin yaklaşık % 24,9’unun (%22,3’ünün hafif, %2,7’sinin orta, %0,9’unun ağır düzeyde) kaygı yaşadığı saptanmıştır (Cao ve ark. 2020). Çalışmamızda katılımcıların ASÖ puanlarının düşük olduğu söylenebilir. Cinsiyetler arasındaki karşılaştırmada kızların algılanan stres düzeyleri erkeklerden anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. 2014 yılında Orta Doğu Solunum Sendromu-Korona Virüsünden (MERS-CoV) etkilenen ülkelerde yüksek toplumsal anksiyete saptanmıştır. Suudi Arabistan’da MERS-CoV salgınının tıp öğrencilerinin stres algısına etkisinin değerlendirildiği bir çalışmada kız öğrencilerin stres seviyeleri erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur (Al-Rabiaah ve ark. 2020). Stres ve belirtilerinin şiddetinin cinsiyet değişkeninden etkilendiği ve kadınların daha fazla risk altında olduğu başka bir çalışmada da belirtilmiştir (Tuncay ve ark. 2020).

Bu çalışmada öğrencilerin algılanan stres düzeyi düşük ve bilgi puanları oldukça yüksektir. Ölçek puanları ile bilgi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Türkiye’de tıp fakültesi öğrencileri ile yürütülen bir çalışmada, öğrencilerin COVID-19 hakkında yeterli bilgi ve

olumlu tutuma sahip olduğu saptanmış ancak salgının neden olduğu kaygının, katılımcıların olumlu tutum sergilemelerini azaltabileceği sonucuna varılmıştır (Yakar ve ark. 2020)

COVID-19 gibi salgınların tümünde en çok etkilenen ve zarar görme riski taşıyan grup sağlık çalışanları olmuştur. Etkin bir salgın yönetimi için öncelikli olarak sağlık çalışanlarının korunmasına ve güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Sağlık personeli olmaya aday öğrencilerin, yaşanan salgın sürecinde stresi nasıl algıladıklarının değerlendirildiği bu çalışmada salgında aktif olarak çalışmaları bile olumsuz etkilendikleri sonucuna varılmıştır. Ancak öğrencilerin salgın hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarının iyi düzeyde olduğu söylenebilir.

İleride yapılacak çalışmalarda salgınlarda görev almaya aday personellerin bilgi, tutum ve davranışlarının en üst düzeyde korunmasını sağlamak amacıyla eğitimlerin verilmesi ve yaşadıkları strese yönelik sosyal destek kaynaklarının güçlendirilmesi önerilebilir.

Sınırlılıklar

Çevrimiçi olan bu çalışmaya internet erişimi olan öğrenciler katılabılmıştır. Örneklem genişliğinin istenilen düzeyde olmaması (katılım oranı %42,58) çalışmanın sınırlılıklarındandır.

Çıkar çatışması

Yapılan bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması ve anlaşmazlık bulunmamaktadır. Ayrıca araştırmanın yürütülmesinde herhangi bir parasal ve aynı katkı söz konusu olmayıp çalışma araştırmacının kendi bütçesi ile yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

Al-Rabiaah A, Tamsah MH, Al-Eyadhy AA, Hasan GM, Al-Zamil F, Al-Subaie S, et al. (2020) Middle East Respiratory Syndrome-Corona Virus (MERS-CoV) associated stress among medical students at a university teaching hospital in Saudi Arabia. *J Infect Public Health*, (20)30005-8. <https://doi.org/10.1016/j.jiph.2020.01.005>

Bulut C, Kato Y. (2020). Epidemiology of COVID-19. *Turk J Med Sci*, 50: 563-570. doi:10.3906/sag-2004-172

Barazzoni R, Bischoff SC, Breda J, et al. (2020). ESPEN expert statements and practical guidance for nutritional management of individuals with SARS-CoV-2 infection. *Clin Nutr*, 39(6):1631-1638. doi:10.1016/j.clnu.2020.03.022

Cao W, Fang Z, Hou G, Han M, Xu X, Dong J, et al. (2020) The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Res*, 287:112934. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>

Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Centers for Disease Control and Prevention. 2020. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/index.html>

COVID-19 (SARS-CoV-2 infection) guide. T.C. Ministry of Health, April 2020. Available at: https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf (Access Date: May 20, 2020) (in Turkish)

COVID-19 Yeni Koronavirüs Hastalığı, T.C. Sağlık Bakanlığı <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/covid19>

Di Renzo L, Gualtieri P, Pivari F, et al. (2020). Eating habits and lifestyle changes during COVID-19 lockdown: an Italian survey. *J Transl Med*, 18(1):229. doi:10.1186/s12967-020-02399-5

Ergör G. (2020) Koronavirus Pandemisinin Düşündürdükleri. *Turkish Journal of Public Health*, 18(1): 99-102.

Eskin M, Harlak H, Demirkıran F, Dereboy Ç. (2013). Algılanan Stres Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlik Analizi. *New/Yeni Symposium Journal*, 51(3):132-140.

Güner R, Hasanoğlu I, Aktaş F. (2020) COVID-19: Prevention and control measures in community. *Turk J Med Sci*, 50(SI-1):571-577. doi:10.3906/sag-2004-146

Huang Y, Zhao N. (2020). Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 epidemic in China: A web-based cross-sectional survey. *MedRxiv* <http://dx.doi.org/10.1101/2020.02.19.20025395>

Modi PD, Nair G, Uppe A, Modi J, Tuppekar B, Gharpure AS, et al. (2020). COVID-19 Awareness among healthcare students and professionals in mumbai metropolitan region: a questionnaire-based survey. *Cureus*, 12(4):e7514. <https://doi.org/https://10.7759/cureus.7514>

Nemati M, Ebrahimi B, Nemati F. (2020) Assessment of Iranian nurses' knowledge and anxiety toward COVID-19 during the current outbreak in Iran. *Arch Clin Infect Dis*, 15:e102848. <https://doi.org/10.5812/archcid.102848>.

Person B, Sy F, Holton K, Govert B, Liang A. (2004). National Center for Infectious Diseases SCOT. Fear and stigma: the epidemic within the SARS outbreak. *Emerg Infect Dis*, 10(2):358-63.

Roy D, Tripathy S, Kar SK, Sharma N, Verma SK, Kaushal V. (2020). Study of knowledge, attitude, anxiety & perceived mental healthcare need in Indian population during COVID-19 pandemic. *Asian J Psychiatr*, 51:102083. <https://dx.doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102083>

Rohr S, Muller F, Jung F, Apfelbacher C, Seidler A, Riedel-Heller SG. (2020) [Psychosocial Impact of Quarantine Measures During Serious Coronavirus Outbreaks: A Rapid Review]. *Psychiatr Prax*, 47(4):179-89. (doi:10.1055/a-1159-5562).

Sallam M, Dababseh D, Yaseen A, Al-Haidar A, Ababneh NA, Bakri FG, Mahafzah A. (2020) Conspiracy beliefs are associated with lower knowledge and higher anxiety levels regarding COVID-19 among students at the University of Jordan. DOI: 10.21203/rs.3.rs-23343/v1

Saefi M, Fauzi A, Kristiana E, et al. (2020). Survey data of COVID-19 -related knowledge, attitude, and practices among indonesian undergraduate students. *Data Brief*, 31:105855. doi:10.1016/j.dib.2020.105855

Saqlain M, Munir MM, Rehman SU, et al. (2020) Knowledge, attitude, practice and perceived barriers among healthcare professionals regarding COVID-19: A Cross-sectional survey from Pakistan [published online ahead of print, 2020 May 8]. *J Hosp Infect*, 105

Stanton R, To QG, Khalesi S, et al. (2020) Depression, Anxiety and Stress during COVID-19: Associations with Changes in Physical Activity, Sleep, Tobacco and Alcohol Use in Australian Adults. *Int J Environ Res Public Health*, 17(11):4065. doi:10.3390/ijerph17114065

The Novel Coronavirus Pneumonia Emergency Response Epidemiology Team. The epidemiological characteristics of an outbreak of 2019 novel coronavirus diseases (COVID-19) in China. (2020) *Chin J Epidemiol*, 41:145-1. <https://doi.org/10.3760/cma.j.issn.0254-6450.2020.02.003>

Tuncay FE, Koyuncu E, Ozel S. (2020) Pandemielerde Sağlık Çalışanlarının Psikososyal Sağlığını Etkileyen Koruyucu Ve Risk Faktörlerine İlişkin Bir Derleme. *Ankara Med J*, (2):488-501

Xiao H, Zhang Y, Kong D, Li S, Yang N. (2020) The effects of social support on sleep quality of medical staff treating patients with coronavirus disease 2019 (COVID-19) in January and February 2020 in China. *Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research*, 26:923549-1.

Vishwesh Agarwal V, Davalbhakta S, Misra D, Agarwal V, Gupta L. (2020) Knowledge, attitude, and the practices pertaining to the 2019 novel Corona Virus infection amongst undergraduate medical students in India. doi: <https://doi.org/10.1101/2020.04.11.20061333>.

Yakar B, Kaygusuz TÖ, Pirinççi E, Onalan E, Ertekin YH. (2020) Tıp fakültesi öğrencilerinin Türkiye'deki mevcut COVID-19 salgını hakkında bilgi, tutum ve kaygıları. *Fam Pract Palliat Care*, 5(2):36-44. <https://doi.org/10.22391/fppc.737469>

Zachary Z, Brianna F, Brianna L, et al. (2020) Self-quarantine and weight gain related risk factors during the COVID-19 pandemic. *Obes Res Clin Pract*, 14(3):210-216. doi:10.1016/j.orcp.2020.05.004

Zhong BL, Luo W, Li HM, Zhang QQ, Liu XG, Li WT, Li Y. (2020) Knowledge, attitudes, and practices towards COVID-19 among Chinese residents during the rapid rise period of the COVID-19 outbreak: a quick online cross-sectional survey. *Int. J. Biol. Sci*, 16(10):1745-1752. doi: 10.7150/ijbs.45221

Tablo 1. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin dağılımı

Değişkenler	n	%
Yaş Ortalaması	21,2 ± 2,2	
Cinsiyet		
Kız	189	79,4
Erkek	49	20,6
Yaşadığı Bölgeler		
Akdeniz Bölgesi	127	53,4
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	50	21,0
İç Anadolu Bölgesi	35	14,7
Doğu Anadolu Bölgesi	9	3,8
Marmara Bölgesi	8	3,4
Karadeniz Bölgesi	7	2,9
Ege Bölgesi	2	0,8
Evde birlikte yaşadığı birey sayısı		
3 kişi ve altı	37	15,5
4 kişi	73	30,7
5 kişi	56	23,5
6 kişi ve üzeri	72	30,2
Toplam	238	100,0

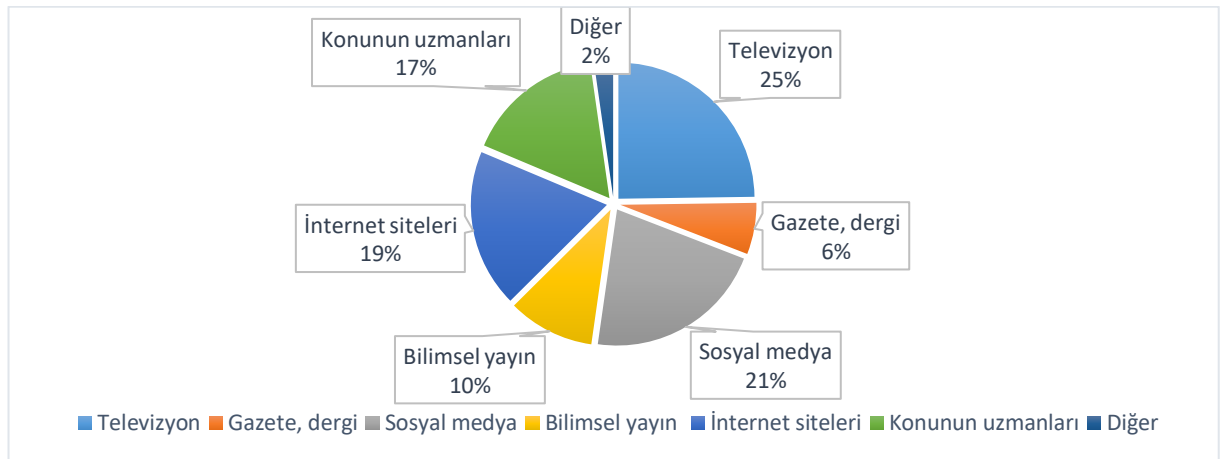
Tablo 2. Öğrencilerin sosyal izolasyon günlerinde bazı değişkenlerinin dağılımı

Değişkenler	n	%
İştah Durumu		
Arttı	102	42,9
Azaldı	39	16,4
Değişmedi	97	40,8
Fiziksel Aktivite Düzeyi		
Arttı	19	8,0
Azaldı	202	84,9
Değişmedi	17	7,1
Uyku Süresi		
Arttı	173	72,7
Azaldı	41	17,2
Değişmedi	24	10,1
Toplam	238	100,0

Tablo 3. Öğrencilerin COVID-19 'a yönelik bilgi sorularına verdikleri cevapların dağılımı

COVID-19 'a Yönelik Bilgi Soruları	DOĞRU		YANLIŞ	
	n	%	n	%
1 COVID-19 'un ana klinik semptomları ateş, yorgunluk, kuru öksürük ve kas ağrısıdır.	230	96,6	8	3,4
2 Şu anda COVID-19 için etkili bir tedavi yoktur, ancak erken semptomatik ve destekleyici tedavi çoğu hastanın enfeksiyondan kurtulmasına yardımcı olabilir.	222	93,3	16	6,7
3 COVID-19'u olan herkeste ciddi vaka gelişmeyecektir. Sadece yaşlı, kronik hastalığı olan ve obez olanların ciddi vakalar olma olasılığı daha yüksektir.	176	73,9	62	26,0
4 COVID-19 olan kişiler, ateş olmadığında virüsü başkalarına bulaştıramaz.	1	0,4	237	99,6
5 COVID-19 virüsü enfekte bireylerin solunum damlacıkları yoluyla yayılır.	211	88,7	27	11,3
6 COVID-19 virüsünün bulaşmasını önlemek için genel tıbbi maskeler takılabilir.	222	93,3	16	6,7
7 Çocuklar ve genç yetişkinlerin COVID-19 virüsünün bulaşmasını önlemek için önlemler almaları gerekli değildir.	28	11,8	210	88,2
8 COVID-19 enfeksiyonunu önlemek için, bireyler kalabalık yerlere gitmekten ve toplu taşıma araçlarından kaçınmalıdır.	236	99,2	2	0,8
9 COVID-19 virüsü bulaşmış kişilerin izolasyonu ve tedavisi, virüsün yayılmasını azaltmanın etkili yoludur.	231	97,1	7	3,0
10 COVID-19 virüsü bulaşmış biriyle temas eden kişiler derhal uygun bir yerde izole edilmelidir. Genel olarak, gözlem süresi 14 gündür.	236	99,2	2	0,8

Şekil 1. COVID-19 hakkındaki bilgi kaynakları

Tablo 4. Öğrencilerin COVID-19 'a yönelik tutum ve davranış sorularına verdikleri cevapların dağılımı

Tutum ve Davranış Soruları	n	%
Kalabalık yere gitme durumu		
Evet	24	10,1
Hayır	214	89,9
Eviden ayrılırken maske takma durumu		
Evet	219	92,0
Hayır	19	8,0
Gıda takviyesi /vitamin, mineral/ probiyotik kullanma durumu*		
Evet	16	6,7
Hayır	213	89,5
Pandemi sürecinde enfekte olmaktan korkuyor musunuz?		
Evet	172	72,3
Hayır	66	27,7
Pandemi sürecinde aile bireylerinizin enfekte olmasından korkuyor musunuz?		
Evet	208	87,4
Hayır	30	12,6
COVID-19'un nihayetinde başarıyla kontrol edileceğine katılıyor musunuz?		
Evet	208	87,4
Hayır	30	12,6
Türkiye'nin COVID-19 virüsüne karşı savaşı kazanacağına inanıyor musunuz?		
Evet	218	91,6
Hayır	20	8,4

*Cevap vermeyenler analize dahil edilmemiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Algılanan Stres Düzeyi İle İlgili Değerlendirmeler

	n	Ort.	SS
<i>Stres/rahatsızlık algısı</i>			
Hayatındaki önemli şeyleri kontrol edemediğini hissetme	238	1,819	1,11
Kendini sınırlı ve stresli hissetme	238	2,143	1,08
Beklenmedik bir şeylerin olması nedeniyle rahatsızlık duyma	238	1,920	1,01
Kontrol dışında gelişen olaylar yüzünden öfkelenme	238	2,004	1,04
Her şeyin yolunda gitmediğini hissetme	238	1,500	0,97
Problemlerin üstesinden gelinemeyecek kadar biriktiğini hissetme	238	1,811	1,06
<i>Yetersiz öz yeterlik algısı</i>			
Her şeyin üstesinden gelemediğini hissetme	238	1,613	1,10
Kişisel sorunları ele alma yeteneğine güven duymadığını hissetme	238	1,987	1,00
Hayatındaki zorlukları kontrol edemediğini hissetme	238	1,987	0,98
Yapılması gereken şeylerle başa çıkamadığını fark etme	238	1,597	0,99

Tablo 6. Öğrencilerin Algılanan Stres Düzeyi Ölçeği (ASÖ) ve alt ölçeklerinin puan ortalamalarının cinsiyete göre dağılımı

		n	Ort.	SS	Z	p
ASÖ alt boyut 1	Kız	189	11,55	3,43	-2,757	0,006
Stres/rahatsızlık algısı	Erkek	49	9,84	3,93		
ASÖ alt boyut 2	Kız	189	7,31	2,23	-1,816	0,069
Yetersiz öz yeterlik algısı	Erkek	49	6,67	2,33		
ASÖ	Kız	189	18,86	4,27	-2,725	0,001
	Erkek	49	16,51	4,88		
	Toplam	238	18,38	4,49		

Mann-Whitney U testi